

نقش آموزش و پرورش در مقابله با آسیب های فضای مجازی با تاکید بر شبکه های اجتماعی

منظر غلامی^۱

^۱ کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور ایلام (نویسنده مسئول)

چکیده

امروزه ورود شبکه های اجتماعی مجازی به زندگی شخصی و اجتماعی افراد، بسیاری از معادلات مربوط به روند جامعه پذیری، فرهنگ پذیری و نحوه تعاملات اجتماعی آن ها را تغییر داده است و با توجه به استقبال گسترده کاربران اینترنتی به ویژه جوانان و نوجوانان از شبکه های اجتماعی مجازی، مسائل مربوط به این شبکه ها جهت اتخاذ تصمیمات صحیح و برنامه ریزی دقیق، مورد توجه مسئولان فرهنگی و آموزشی قرار گرفته است. در حال حاضر فضای مجازی و عضویت در شبکه های اجتماعی به بخش جدایی ناپذیر از زندگی کودکان و نوجوانان تبدیل شده است. تحقیق حاضر با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و مرور اسناد و مطاعات کتابخانه ای به بررسی آسیب های فضای مجازی بر دانش آموزان و نقش آموزش و پرورش در مقابله با این آسیب ها می پردازد. در این تحقیق ابتدا به تعریف فضای مجازی و شبکه های اجتماعی پرداخته شده و سپس آسیب های فضای مجازی بر دانش آموزان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و در نهایت راهکارهای مقابله ای آموزش و پرورش بر کاهش این آسیب ها ارائه شده است.

واژه های کلیدی: فضای مجازی، شبکه های اجتماعی، آسیب ها، آموزش و پرورش، دانش آموزان

۱. مقدمه

میلیون ها سال از اختراع آتش و ابزار گذشته است. انسان ها با ابزار به شکار پرداخته و روزگار گذرانده اند. بعد بشر به کشت و زرع روی آورده و عصر کشاورزی (موج اول) شکل گرفته است. بعد از هزاران سال فکر و اندیشه بشری رشد کرده و دست به اختراع و اکتشافات زده و عصر صنعت (موج دوم) شروع شده و با ورود صنایع و تکنولوژی به زندگی، موجبات راحتی و آسایش انسان ها فراهم آمده است. بعد از آن با توجه به نیاز انسان به اطلاعات و دانش در زمینه های مختلف، عصر اطلاعات و ارتباطات یا دوره فراصنعتی (موج سوم) آغاز شده و تغییرات و دگرگونی های شگفت انگیزی را در ابعاد مختلف بشری به وجود آورده است. موج سوم با کامپیوتر و اینترنت شروع شده است و سرعت توسعه علم، دانش و فناوری اطلاعات به شدت افزایش داشته است. کسب اطلاعات، آگاهی و دانایی مشخصه اصلی موج سوم است (ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۷۵).

با توجه به رشد سریع تکنولوژی و فناوری اطلاعات و سرعت بالای ارتباطات و تبادل اطلاعات، عصر چهارمی در دنیا شروع شده که چهارمین موج تغییر در جهان بوده و به فضای مجازی یا زندگی مجازی شهرت دارد و به عصر مجازی معروف شده است (پروکتور، ۲۰۱۱). عصر مجازی در واقع شکل توسعه و تکامل یافته عصر اطلاعات و دانش است. گسترش شبکه های اجتماعی مانند هر نوآوری دیگر به ایجاد دگرگونی هایی در جنبه های مختلف زندگی می انجامد و در کنار دستاوردهای انکارناپذیر مثبت در زمینه های گوناگون، پیامدها و آسیب های ناخوشایندی نیز به همراه دارد. نوجوانان به واسطه قرار گرفتن در دهکده جهانی و برقراری ارتباطی ناگزیر با جامعه جهانی قطعاً از تغییرات در حال وقوع به دور نخواهند بود (بهادری خسروشاهی و برقی، ۱۳۹۷: ۲۸۶).

یکی از مهمترین و پرکاربردترین رسانه های جدید، شبکه های اجتماعی مجازی می باشند. شبکه های اجتماعی، نقش پررنگی در دنیای امروز دارند که نمی توان آن ها را نادیده گرفت. این سایت ها بر ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی افراد و در سطح کشورها و حتی بین الملل تأثیرگذارند و به همین دلیل، در حال گسترش هستند و در آینده، به مراتب نقش بیشتر و مهم تری را در زندگی بازی خواهند کرد. با رشد روز افزون فناوری و رسانه های فرا ملی از جمله اینترنت، ماهواره و تلفن همراه و افزایش شمار استفاده کنندگان از این رسانه های مدرن لزوم بررسی تأثیر آن ها بر زندگی انسان ها یکی از مقولات مهم به شمار می آید (شبانیان و شبانیان، ۱۳۸۹).

حوزه دانش آموزی از مهمترین حوزه های مطالعاتی است که باید توجه ویژه ای به آن داشت. مساله امنیت دانش آموزان همواره یکی از مهمترین چالش های نظام آموزشی و دستگاه های مسئول در برقراری نظم و امنیت به شمار می آید که گزارش های مرتبط با آن شاهدی برای این ادعا می باشد. برای برنامه ریزی صحیح در عرصه دانش آموزی، تحقیق در زمینه های مرتبط و پیدا کردن راه حلی برای این معضلات از اهمیت بسزایی برخوردار است. مساله ورود به فضای مجازی اینترنت از معضلات امنیتی مبتلا به دانش آموزان است که باید به آن توجه نمود (دفتر تحقیقات کاربردی استان چ و ب، ۱۳۸۹: ۸). با پیچیده تر شدن روابط اجتماعی و افزایش روزافزون وسایل ارتباطی من جمله اینترنت موجب خارج شدن روابط افراد از حالت ساده چهره به چهره یا تلفنی و تغییر شکل آن در قالب شکل گیری روابط پیچیده تری به طور غیرمستقیم شده است و از آنجا که در این گونه روابط طرفین به درستی نمی توانند هویت یکدیگر را شناسایی کنند، همین امر زمینه جرایم و سوء استفاده های اینترنتی می شود (باستانی، ۱۳۸۳).

استفاده کنترل نشده از اینترنت، تکامل فیزیکی و رشد اجتماعی و روانی جوانان و نوجوانان را در معرض خطر قرار داده است (ربیعی و محمدزاده، ۱۳۹۲). گسترش شبکه های اجتماعی در بین دانش آموزان از شتابی بی سابقه برخوردار بوده است. هیچ رسانه دیگری بیش از این قادر نبوده در چنین مدت کوتاهی به این اندازه دارای آسیب های اجتماعی باشد و جامعه دانش آموزی را زیر نفوذ خود درآورد. به گزارش روزنامه نیویورک تایمز، نتایج پژوهشی که به منظور تأثیر اجتماعی و روانشناختی اینترنت انجام گرفت نشان داد که استفاده از اینترنت با کاهش تعاملات فردی با اعضای خانواده، سبب کاهش اندازه حلقه اجتماعی و افزایش احساس افسردگی و تنهایی بوده است (دریفوس، ۱۳۸۳). مطالعات اخیر دانشگاه استنفورد، ایجاد انزوای حاصل از اینترنت را ثابت کرد. این تحقیق تلاشی بر نمایش تأثیرات بالقوه از اینترنت بر جامعه بود (دریفوس، ۱۳۸۳). یانگ در

زمینه اعتیاد به اینترنت دریافت که افرادی که بیش از حد از اینترنت استفاده می کنند، تنها، خسته، بدون عزت نفس و درونگرا هستند (ریبیعی و محمدزاده، ۱۳۹۲). برخی از مطالعات نشان داده اند که فعالیت در این شبکه های اجتماعی مجازی سبب تسهیل ارتباط با دوستان می شود. ولی به همان میزان با کاهش زمان مطالعه سبب اختلال در روند تحصیلی دانش آموزان همراه است (پگ و همکاران، ۲۰۱۷).

از آنجایی که در حال حاضر فضای مجازی به یکی از مهمترین ابزارهای ارتباطی در سطح جامعه و جهان تبدیل شده و برای بسیاری از افراد استفاده از این فضای مجازی، به یکی از امور ضروری روزمره تبدیل شده و همچنین دسترسی افراد به فضای مجازی آسان تر گردیده تا جایی که حتی نوجوانان نیز به راحتی به این فضا دسترسی دارند، به نظر می رسد که انجام پژوهشی در این راستا ضروری و مفید باشد. از سوی دیگر مشاهده می شود که هر روزه میانگین سنی کاربران شبکه های اجتماعی به شدت کاهش یافته و بخش عمده ای از اوقات دانش آموزان را به خود اختصاص داده است. از آنجا که بیش از ۱۵ میلیون دانش آموز در کشور ما وجود دارد و بیشتر آنها در رده سنی نوجوانی و جوانی قرار دارند که روزانه در شبکه های اجتماعی مختلف عضو هستند و در معرض انواع آسیب های حاصله از این شبکه ها و فضای مجازی قرار دارند، بنابراین پرداختن به مسائلی که مربوط به این قشر عظیم از جامعه به عنوان آینده سازان کشور می باشد، از ضروریات است. از آنجایی که مدارس فضایی مناسب برای تعلیم و تربیت افراد است به نظر می رسد که نحوه برخورد مدارس با استفاده درست از شبکه های اجتماعی مجازی بتواند گامی مهم در راستای کاهش آسیب های ناشی از استفاده شبکه های اجتماعی مجازی به خصوص برای نوجوانان گردد. از این رو پژوهش حاضر در نظر دارد با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و بهره گیری از مرور منابع و تکیه بر مطالعات کتابخانه ای به بررسی آسیب های ناشی از فضای مجازی بر دانش آموزان و راهکار آموزش و پرورش بر کاهش و مقابله با این آسیب ها بپردازد.

۲. مفهوم فضای مجازی

«فضای مجازی عبارت است از محیطی که در آن برقراری ارتباطات، رؤیت و انتقال اطلاعات (به صورت غیرقابل لمس و با اشغال اندکی از محیط قابل لمس) در ساختارها و قالب هایی به عنوان خدمات به انسان ها، طراحی و کنترل می شود. بنابراین، کلیه خدمات، ابزارهای سخت و نرم، محتواها، ارتباطات، قالب ها و... دنیای اطلاعات و ارتباطات، شامل فضای مجازی می شود» (کهنوند، ۱۳۹۵: ۲۹).

در تعریف دیگر مفهوم فضای مجازی را با اینترنت یکی دانسته اند: «فضای سایبر در اصل از دو واژه سایبرنتیک (Cybernetics) و اسپیس (Space) گرفته شده است. واژه سایبرنتیک دارای ریشه یونانی است. معنای اصلی آن در زبان یونانی، فرمانروایی و حکومت است و در آثار افلاطون نیز، به همین معنا به کار رفته است. شاید بتوان علم هدایت و کنترل یا خودفرمایی را برابر فارسی آن دانست. به هر حال، سایبرنتیک اکنون نیز، تا حدودی مفهوم قدیم را حفظ کرده و بیان گر علمی است که به انسان یا ماشین خودکار، امکان حکومت کردن و فرمان دادن می دهد» (جهانگیر، ۱۳۹۱: ۶۵).

«نمی توان فضای مجازی را مترادف با اینترنت دانست، اما اینترنت ابزار ورود به فضای مجازی است؛ اینترنت سامانه ای جهانی از شبکه های رایانه ای به هم پیوسته است که از "مجموعه پروتکل اینترنت" برای ارتباط با یکدیگر استفاده می کنند. به عبارت دیگر اینترنت، شبکه شبکه ها است که از میلیون ها شبکه خصوصی، عمومی، دانشگاهی، تجاری و دولتی در اندازه های محلی و کوچک تا جهانی و بسیار بزرگ تشکیل شده است که با آرایه وسیعی از فناوری های الکترونیکی و نوری به هم متصل شده اند.» (سیاح طاهری، ۱۳۹۵: ۳۰).

«مفهوم "مجازی" بسیار غیرمجازی و کاملاً حقیقی است؛ برخلاف احساسی که از واژه "مجازی" به ذهن متبادر می شود که انگار با مفهومی غیرواقعی مواجهیم. فضای "مجازی" امتداد زندگی حقیقی است و حتی گاهی نقطه شروع بسیاری از تعاملات و

اتفاقات دنیای محسوس و ملموس ماست. جالب است بدانید که واژه "فضای مجازی" یک ترجمه غیردقیق و غلطانداز از معادل لاتین آن است. در واژگان لاتین، مفهوم "Virtual Space" در مقابل مفهوم "Actual Space" مطرح می‌شود. این مفهوم، به غیرملموس بودن و نامحسوس بودن این فضا (در برابر فضایی که همه چیز در آن ماهیت مادی و عینی و سه‌بعدی دارد) اشاره داشته و اصلاً این فضا را "مجاز" در برابر "حقیقت" نمی‌داند (حسینی، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

۳. شبکه‌های اجتماعی و کارکردهای آن

با توجه به انواع واژه‌های مورد استفاده برای توصیف شبکه‌های اجتماعی، تعجب انگیز نیست که یک تعریف رسمی و پذیرفته شده برای این واژه وجود نداشته باشد (Xiang and Gretzel 2010). شبکه‌های اجتماعی تعاریف متعددی را در بر می‌گیرد که در زیر برخی از این تعاریف آمده است: طبق تعریف لغت نامه آنلاین مریام-وبستر، شبکه‌های اجتماعی عبارتند از شکل‌هایی از ارتباطات اجتماعی که از طریق آن، کاربران به خلق ارتباطات آنلاین جهت به اشتراک گذاری اطلاعات، ایده‌ها، پیام‌های شخصی و دیگر محتوا می‌پردازند (Taprial and Kanwar, 2012). شبکه‌های اجتماعی گونه‌ای از رسانه‌ها هستند که بعد از رسانه‌های جمعی ظهور یافته و امکان تعامل میان تولیدکننده پیام و دریافت کننده آن را فراهم می‌آورند، بدین معنا که در این رسانه‌ها مخاطب و یا گیرنده پیام، منفعل نبوده و به تعامل پویا و فعالانه با پیام، فرستنده، فرآیند ارسال و دریافت و بستر ارائه پیام می‌پردازد و امکان ایجاد تغییرات در پیام ارسالی و بازنشر آن را دارد که به افراد دیگر پیامی ترکیب شده با اندیشه‌ها و آموزه‌های فکری خود را بازنشر دهد (Putnam, 2000). برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی عبارت‌اند از: دسترسی و وسعت؛ کم هزینه بودن؛ چند رسانه‌ای بودن؛ جمع-گرایی و شبکه‌سازی انسانی؛ تعامل گرایی؛ بهره‌گیری بدون نیاز به مهارت و تخصص؛ ارتباط فوری؛ پیوستگی و مداومت (آذربخش، ۱۳۹۱: ۱۰۰).

شبکه‌های اجتماعی دارای کارکردهای مختلفی است که در موقعیت‌های مختلف ظهور می‌یابند:

۳-۱. تغییر شکل ارتباطات

یکی از ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی، تغییر شکل ارتباطات گفت‌وگویی است. در پایان دهه اول قرن بیستم شبکه‌های اجتماعی نظیر فیس بوک و توییتر راه‌های برقراری ارتباط بین انسان‌ها را تغییر داده‌اند.

به گفته متخصصان ارتباطات، شبکه‌های اجتماعی بیش از پیش رابطه‌های چهره به چهره را کاهش می‌دهند و در مقابل به گسترش روابط مجازی و دیجیتالی کمک می‌کنند.

۳-۲. تعیین سطح سرمایه اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی اینترنتی می‌تواند به عنوان منبعی برای تعیین سطح سرمایه اجتماعی مورد سنجش قرار گیرد. اعتماد به عنوان سنگ بنای سرمایه اجتماعی و عامل تعیین کننده سطح سرمایه اجتماعی است. چرا که امروزه اعتماد به شبکه‌های اجتماعی اینترنتی می‌تواند عاملی مهم برای میزان و نحوه استفاده از این شبکه‌ها باشد.

۳-۳. عدم نیاز به حضور فیزیکی و برآوردن نیازها

نتایج مطالعات محققان مختلف نشان داده است که افراد با حضور در شبکه‌های اجتماعی و استفاده از گونه‌های مختلف رسانه‌های اجتماعی از مزایای حضور در این فضای مجازی نظیر حمایت اطرافیان، اطلاعات، عواطف و احساسات برخوردار شده و اغلب جوانب زندگی واقعی خود را که نیازمند حضور فیزیکی افراد در کنار یکدیگر نیست، در این اجتماعات مجازی دارا باشند.

۳-۴. پویایی

شبکه های اجتماعی مجازی محیط مساعدی را برای مشارکت افراد در جامعه مجازی، برقراری روابط نمادین، کشف مجدد خود و باز تعریف هویت های دینی، اجتماعی، سیاسی و ... را فارغ از محدودیت ها و عوامل سرکوب کننده از طریق تعاملات مجازی و نمادین فراهم می کنند.

شبکه های اجتماعی مجازی نیاز افراد را به دوست یابی و تبادل اطلاعات تأمین می کنند. فیسبوک یکی از این شبکه ها بود که نزد کاربران ایرانی اهمیت و جایگاه بالایی پیدا کرد و پر بازدید بودن آن را شاید بتوان به این دلیل دانست که می تواند شرایطی را برای بازسازی و خلق مجدد هویت ها در فضای مجازی ایجاد کند. عرصه عمومی در فضای مجازی در ایران نه به معنای هابرماسی بلکه به گونه ای دیگر به وجود آمده است و آن معنا، شکل گیری عرصه هایی برای ایجاد، گسترش و تقویت روابط و مناسبات میان افراد با یکدیگر یا به تعبیر دیگر عرصه هایی برای شکل گیری، تقویت و شفاف شدن هنجارها و قواعد اخلاقی است.

۳-۵. ایجاد جامعه جدید

شبکه ای اجتماعی مجازی فضایی است که اجازه می دهد افراد در جامعه جدید زندگی کنند و در عین حال از مزایای جامعه بودن را هم استفاده نمایند.

جایی که روابط چهره به چهره، همدلانه و عاطفی در کنار روابط اقناعی قرار می گیرد. اغلب جامعه شناسان اخیر سعی کرده اند ویژگی های قابل دفاع جمعیت و اجتماع را با هم ترکیب کنند. به این معنی شبکه های اجتماعی، جماعت هایی در وضعیت مدرن و واسطه ای میان جامعه و دولت های مدرن هستند که وارد مسایل مربوط به امور عمومی می شوند (امیرپور و گریوانی، ۱۳۹۲).

۴. آسیب های فضای مجازی

بیشتر تحقیقات انجام شده در حوزه فضای مجازی نشان می دهد اکثریت کاربران اینترنت در ایران به نسل جوان و نوجوان مخصوصاً قشر دانش آموز و دانشجوی اختصاص دارد. بنابر یک تقسیم بندی نسلی، نسل سوم (پس از انقلاب) بیشترین کاربران اینترنتی در ایران بوده و بیش از نسل های دیگر در معرض آثار ناشی از اینترنت، از جمله مسائل تربیتی، هویتی، و بحران هویتی قرار می گیرند (معمار و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۹).

یکی از موضوعاتی که کشور ما با آن درگیر است موضوع آسیب های اجتماعی است که توجه به سطوح مختلف پیشگیری از این آسیب ها ضرورتی اجتناب ناپذیر و یک الزام در کشور است. به طور کلی می توان آثار مخرب رسانه های نوین را بر اساس تحقیقات انجام شده به قرار زیر دسته بندی کرد:

۴-۱. آسیب های فردی:

این آسیب ها شامل شش مفهوم اولیه اتلاف وقت، اطلاعات بیهوده، سست شدن اعتقادات، انزوای فردی، ضعف شخصیتی و ضعف توانایی های فردی می شود. در این خصوص گروهل (۲۰۰۳) بیان می کند افرادی که وقت زیادی را صرف استفاده از اینترنت می کنند، کسانی هستند که در زندگی با مشکلاتی مواجه اند. این افراد با صرف زمان زیادی برای دستیابی به اطلاعاتی که در بسیاری از مواقع بیهوده است، علاوه بر اتلاف وقت خود، دچار آسیب های این شبکه ها نیز می شوند. به وضوح و تجربه می توان دریافت که استفاده از این شبکه اجتماعی و سایر شبکه های نظیر آن با از میان برداشتن پرده ها و موانع و حجاب ها و وصل کردن همه اعضای آن بدون هیچ محدودیتی به همدیگر، باعث رنگ باختن برخی ارزش ها شده است (مرادی و همکاران، ۱۳۹۳).

۴-۲. آسیب های خانوادگی:

این آسیب ها شامل کاهش روابط و تعاملات خانوادگی چالش و تعارض فرهنگی، ناسازگاری با خانواده، رفتارهای نابهنجار در محیط خانواده، گسیختگی عاطفی از خانواده و افزایش مشکلات خانواده است.

فعالیت دانش آموزان در این شبکه ها موجب به وجود آمدن یک وضعیت دو فرهنگی برای آنها می شود. از یک طرف فرهنگ بومیای که در آن رشد یافته اند و از طرف دیگر مواجه شدن با فرهنگی که ساخته و پرداخته هدايتگران اصلی شبکه های اجتماعی مجازی است. قرار گرفتن در این وضعیت، منجر به ایجاد چالش و تعارض فرهنگی برای فرد می شود، زیرا در این موقعیت به وجود آمده، انتخاب بسیار سخت می شود (نوابخش و پوریوسفی، ۱۳۸۵).

آفونسو^۲ (۱۹۹۹) معتقد است استفاده از اینترنت موجب ایجاد احساس بدبختی، تنهایی، گسیختگی از خانواده و به طور کلی کاهش سلامت روانی می شود؛ بنابراین می توان گفت گسیختگی عاطفی نیز از دیگر آسیب های خانوادگی شبکه های اجتماعی مجازی محسوب می شود.

۳-۴. آسیب های اجتماعی:

کلی و ولخارت دریافتند افرادی که از انگیزه بالایی برای حفظ عضویت فرد در گروه برخوردارند، بنابراین وابستگی بیشتری به تأیید دارند، بعید به نظر می رسد که ارتباطات و پیام هایی را قبول نمایند که نقطه مقابل هنجارها و ارزش های گروه هستند. فرد باید موافقت و تأیید را به دست آورد. در اینجا می توان به پذیرش توسط گروه تعبیر کرد، یعنی این که اعضا هرچه بیشتر مورد پذیرش گروه قرار بگیرند، احتمال تأثیر پیام بر گروه بیشتر است. هرچه کاربر اینترنتی احساس کند که در محیط اینترنت بیشتر مورد پذیرش واقع می شود احتمالاً باعث خواهد شد که بر ارزش های خانواده و ارتباط اعضای دوستان با یکدیگر مؤثر واقع شود و همچنین هرچه کاربران بیشتر وارد بحث و مناظره گروهی شوند احتمالاً باعث مطرح کردن موضوعات خود با محیط های تعاملی اینترنت می شوند و بنابراین سلامت آنها تحت تأثیر این محیط ها قرار می گیرد (امیدوار و صارمی، ۱۳۸۱: ۸۴).

دی فلور و بال روکیچ در الگوی خویش درباره وابستگی به رسانه ها بر این باورند که شرط مهم برای بروز اثرات، میزان وابستگی به بعضی رسانه های ارتباطی است. مجرایی که مردم برای به دست آوردن اطلاعات مهم نسبت به آن احساس وابستگی می کنند، توان بیشتری برای ایجاد اثرات دارد تا مجرایی که تفاوتی با مجاری دیگر ندارد و اطلاعاتی که فراهم می کند فاقد اهمیت است. با کمک این نظریه می توان وابستگی به اینترنت را مطرح کرد. بدین صورت که کاربر اینترنتی با وابسته شدن به اینترنت فرصت کمتری برای پرداختن به جامعه دارد و این ممکن است باعث کم اهمیت شدن روابط اجتماعی نزد کاربر اینترنتی و در نتیجه کاهش ارزش های زندگی اجتماعی شود (تامپسون، ۱۳۹۶: ۱۴).

آسیب های اجتماعی دارای شش مفهوم اولیه کاهش روابط اجتماعی واقعی، انزوای اجتماعی، تغییر اعتقادات و الگوهای فرهنگی، شکستن هنجارهای جامعه، مسئولیت گریزی و ایجاد مشکلات اجتماعی، و اشاعه فساد و بی آبرویی است. مطالعات پژوهشگران بسیاری نشان می دهد که استفاده از اینترنت سبب ایجاد احساس تنهایی و انزوای اجتماعی و دوری از خانواده و به طور کلی کاهش سلامت روانی می شود (اوجی و همکاران: ۱۳۹۳). انزوای اجتماعی از لحاظ مفهومی در تقابل با درگیری اجتماعی، انسجام اجتماعی و سرمایه اجتماعی قرار دارد و با از خود بیگانگی، احساس تنهایی و کناره گیری نزدیکی مفهومی دارد. بر این اساس فرد از ورود به جامعه دوری می کند و اوقات خود را بیشتر در انزوا و تنهایی و سرگردانی در فضای مجازی طی می کند و از ورود به اجتماع واقعی طفره می رود. وسعت عمل و انعطاف پذیری بی حد فضای مجازی گاهی منجر به تغییرات اساسی در ارکان جامعه شده است. چراکه آشنایی با دیگر جوامع، خواسته یا ناخواسته هنجارهای جدید به ارمغان می آورد تا آنجا که هنجارها و ارزش های جامعه خودی در آن محدوده کمرنگ می گردد (ابراهیم پور کومله و خزایی، ۱۳۹۱) دانش آموزی که مدام در این شبکه ها سرگردان است، دیگر وقتی برای انجام مسئولیت های اجتماعی خود باقی نمی گذارد. قبول و انجام مسئولیت با تنش و رنج حاصل از آن همراه است، در صورتی که فعالیت در فضای مجازی با احساس لذت توأم است. همین نکته باعث می شود که فرد به دنبال لذت جویی از مسئولیت های اجتماعی خود، شانه خالی کند. از دیگر آسیب های اجتماعی این

^۲Affonso

شبکه‌ها، اشاعه فساد و بی‌آبرویی است؛ زیرا فضای مجازی فاقد ابزارهای کنترلی است و کاربران آن آزادانه می‌توانند هرگونه اطلاعاتی را با همدیگر تبادل کنند.

۴-۴. آسیب‌های تحصیلی:

منظور از آسیب‌های تحصیلی شامل چهار مفهوم اولیه افت تحصیلی، کم توجهی به امور تحصیلی، کاهش زمان مطالعه، و سرقت علمی است. فعالیت بیش از حد فرد در این شبکه‌ها با اتلاف وقت همراه است و در نتیجه زمان مطالعه فرد نیز کاهش پیدا می‌کند که این خود یکی دیگر از آسیب‌های تحصیلی این شبکه‌ها بر سلامت روان دانش‌آموزان است. بر این اساس، هر چه انسان به تنوع فضای مجازی بیشتر توجه کند و بیشتر آن را فرا گیرد، وقت کمتری را به کسب و به کارگیری مهارت‌های لازم برای فضای غیرمجاز اختصاص می‌دهد (باومن، ۲۰۰۴، ترجمه ثابتی، ۱۳۸۴).

۴-۵. القای ضدا ارزش‌ها به جای ارزش‌ها

رسانه‌ها قادرند احساس شخص از واقعیت را تغییر دهند و با تأثیرگذاری بر افکار و روان مخاطبان خود، به راحتی نوع دیدگاه و سلیقه و حتی توقعات مردم را متحول سازند. گربنر، معتقد است درس‌هایی که بینندگان از تلویزیون می‌آموزند، احتمالاً در آینده پایه‌هایی برای جهان‌بینی وسیع آن‌ها می‌شود. رسانه‌ها منابع معناداری از ارزش‌های عمومی، عقاید قالبی، ایدئولوژی و دیدگاه‌ها را به مخاطبان تحمیل می‌کند. (گربنر، ۱۹۸۰)

قدرت تأثیرگذاری فضای مجازی محدود به تغییر ارزش‌ها تنها در حوزه تضعیف ارزش‌ها و ارزش‌های جایگزین در رفتار بینندگان نیست، بلکه این رسانه قادر است در حوزه‌های مربوط به حریم‌های خصوصی افراد نیز به طور خاص، تغییراتی ایجاد کند. «و گاهی به فرد بدون اینکه در جریان باشد، تحمیل می‌شود، یعنی وجدان آدمی را دستکاری می‌کند.» (لوفور، ۱۹۹۹) چنین تغییراتی، بسترهای مناسبی برای آسیب‌رسانی علیه خانواده و پیامدهای ناگوار آن فراهم می‌سازد. مسئله مهم اینجاست که یک رسانه هیچ گاه ابزار خشنی و یک میانجی بی‌طرف در ارائه تصویر به حساب نمی‌آید. رسانه، متکی به زبان و معناست و زبان و معنا نیز در چارچوب گفتمان، همواره متکی بر قدرت است. لذا بازنمایی حوادث توسط رسانه‌ها، جدای از بحث اخلاقی و غیراخلاقی بودن آن، سوگیری ایدئولوژیک دارد و در راستای تضعیف یا تثبیت قدرت و گفتمان ویژه‌ای گام برمی‌دارد «(هال و جالی، ۲۰۰۷: ۳۲)

۴-۶. الگودهی فضای مجازی به دانش‌آموزان

یادگیری از راه مشاهده، یکی از تئوری‌هایی است که رفتار الگوهای بینندگان را در بروز رفتارهای نابهنجارانه تبیین می‌کند. الگوهایی که امروزه افراد برای خود برمی‌گزینند و از رفتارهای آنها پیروی می‌کنند، الگوهایی هستند که رفتار آنها با ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی انطباق ندارد. بندورا معتقد است عوامل مختلفی کنترل رفتار انسان را در دست دارد که سبب بروز چنین رفتارهای نابهنجارانه‌ای می‌شود. به اعتقاد بندورا مطابق «دیدگاه یادگیری اجتماعی، مردم نه به وسیله نیروهای درونی رانده می‌شوند، نه محرک‌های محیطی آنان را به عمل سوق می‌دهند، بلکه کارکردهای روانشناختی بر حسب یک تعامل دو جانبه بین شخص و عوامل تعیین‌کننده محیطی تبیین می‌شوند. به طور دقیق «شخص»، «محیط» و «رفتار شخص» بر هم تأثیر و تأثر متقابل دارند و هیچ کدام از این سه جزء را نمی‌توان جدا از اجزای دیگر به عنوان تعیین‌کننده رفتار انسان به حساب آورد.» (سیف، ۱۳۷۴: ۲۸۲)

فضای مجازی خود را با سرعت ناباورانه‌ای به عنوان بخشی از فرهنگ جامعه به خانواده‌ها عرضه می‌کند. بدین شیوه «فضای مجازی به منبعی مهم برای الگوپذیری تبدیل می‌شوند.» (اعزازی، ۱۳۹۰: ۱۷۳) و فعالان شبکه‌های اجتماعی تلاش می‌کنند تا با بهره‌گیری از برنامه‌ها هر باور و ایده‌ای را که خود تشخیص می‌دهند، در قالب رفتارهای فردی و اجتماعی مخاطبان عرضه کنند (مریجی، ۱۳۸۳: ۱۳۷) و مخاطبان را به سمت الگوهای سوق دهند که «این الگوها می‌تواند الگوهای متمایز از الگوهای غالب و مسلط در جامعه باشد. (همان، ۷۷).

۴-۷. اختلال در برنامه ریزی:

یکی از آسیب های اینترنت، اختلال در برنامه ریزی و اعتیاد به آن است؛ به طوریکه «از میان ۴۱ میلیون استفاده کننده از اینترنت در امریکا ۲ تا ۵ میلیون نفر دچار اعتیاد اینترنتی شده اند و با معضلات زیادی گریبانگیر هستند» (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۵۸). اعتیاد به اینترنت می تواند مشکلات جدی تحصیلی و خانوادگی برای مخاطبان به وجود آورد. اگر استفاده کنندگان از اینترنت نتوانند به مدت یک ماه دوری از اینترنت را تحمل کنند در معرض خطر اعتیاد به آن قرار دارند و متأسفانه ما شاهد این پدیده در میان جوانان هستیم؛ به طوریکه برخی از جوانان، شبها را تا صبح با اینترنت می گذرانند و تمام صبح را خواب هستند و این مسئله آغازگر آسیب های متعدد دیگر نیز می شود. از جمله این آسیب ها می توان به آسیب های خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی و اقتصادی اشاره کرد (رحیمی، ۱۳۹۰).

۴-۸. اختلال در شکل گیری شخصیت:

عناصر سه گانه هویت، یعنی: شخص، فرهنگ و جامعه، هر یک در تکوین شخصیت فرد نقش مهمی را ایفا می کنند. هویت شخصی، ویژگی بی همتای فرد را تشکیل می دهد. هویت اجتماعی در پیوند با گروه ها و اجتماعات مختلف قرار گرفته و شکل گیری آن، متأثر از ایشان است؛ و درنهایت، هویت فرهنگی، برگرفته از باورهایی است که در عمق وجود فرد به واسطه تعامل او با محیط پیرامون و آموزه های آن، از بدو تولد تا کهنسالی جای گرفته است. از آنجا که فضای سایبری، صحنه ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت های متنوع، نقش ها و سبک های زندگی قرار می دهد، خود زمینه ای است برای آسیب پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه، موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. در فضای سایبر بیش از آنکه هویت ظاهری فرد مطرح شود، درنمایه های افراد بروز می کند. هر کس درصدد بیان اندیشه ها و علاقه مندی های خویش است. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت موجب تقویت شخصیت های چندگانه و رشد و استحکام آن می شود. دانش آموزان در این محیط از آسیب پذیری بیشتری برخوردارند و به ویژه در دورانی که هویت آنان شکل می گیرد، این خطرپررنگ تر می شود. با امکانات و گزینه های فراوانی که رسانه های عمومی از جمله اینترنت در اختیار این قشر می گذارند، آنان دائماً با محرک های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می آفریند؛ یعنی اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد را در موقعیت های متنوع نقش ها و سبک های زندگی قرار می دهد و از آن تأثیر می پذیرد (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

۴-۹. آسیب به تربیت و هویت دینی دانش آموزان

فضای مجازی محیط بی مرزی است که فقدان نکات تربیتی در کنار آن و بی توجهی به امر تربیت فرزندان، به ویژه تربیت دینی و اخلاقی آنان می تواند بحران های عدیده ای به وجود آورد و باعث تشدید تضادهای اجتماعی شود. فناوری اطلاعاتی، سبک زندگی جامعه را تحت تأثیر قرار داده، الگوهای اوقات فراغت را به ویژه در سنین پایین متحول کرده و راه های دسترسی به اطلاعات و دانش را جابه جا کرده اند (ابراهیم آبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۷).

فضای مجازی از طریق ترویج سبک زندگی غربی، آزادی و بی بندوباری در میان دانش آموزان و هم چنین اشاعه موضوعات غیراخلاقی، بستر را برای تضعیف بینش دینی آنان فراهم آورده و آنان را از مسیر صحیح و شایسته زندگی منحرف می کنند. بعضی از دانش آموزان به ویژه آنهایی که بیشتر به سایت های غیر مجاز وارد می شوند وقتی با سایر دانش آموزان در مدرسه گفت و گو می کنند آدرس سایت های ضداخلاقی را از طریق پیامک یا شبکه های مجازی دیگر به اشتراک می گذارند چنین اعمالی آن ها را از نظر اخلاقی و دینی با مشکل مواجه می کند. بنابراین سایت های ضددینی و ضداخلاقی با نشر فیلم ها، مطالب، عکس ها و محتوای مبتذل، بر اصول و باورها و بینش دینی و اخلاقی دانش آموزانی و همچنین رفتار آنان اثر منفی گذاشته و آنان را تغییر می دهد و سرانجام آنان را به فساد اخلاقی و ناهنجاری و بی توجهی به آموزه های دینی و سهل انگاری در انجام واجبات دینی می کشاند (کرمانی، ۱۳۹۵: ۲۲۲).

۴-۱۰. تعارض ارزش ها و شکاف نسل ها:

از آنجا که ورود اینترنت در حوزه خانواده موجب تغییر نظام ارزشی در خانواده ها می شود لذا در یک مطالعه تجربی نشان داده شد که استفاده جوانان و نوجوانان از اینترنت موجب کاهش ارزش های خانواده شده است (زنجانی زاده، ۱۳۸۴: ۲۴). اینترنت، هم چنین، شکاف میان نسل ها را بیشتر کرده است و اکنون شکاف میان نسل دوم و سوم علاقه مند به اینترنت نیز آشکار شده، به گونه ای که به گفته خود آنان، هیچ یک زبان دیگری را نمی فهمند و همچنین اگر ساعت ها کنار یکدیگر بنشینند هیچ صحبت و مکالمه ای میان آنها رد و بدل نمی شود و دیگر شاهد خانواده هایی نیستیم که والدین و فرزندان دور هم نشسته و به گفتگو درباره مسائل مختلف بپردازند سرعت تحولات و بسط ارتباطات با جهان توسعه یافته، توجه بیشتر دانش آموزان به رسانه ها، گسترش روزافزون کانون های مختلف غیر از کانون خانواده برای پیوستن و تعلق یافتن دانش آموزان به آنها، از جمله نشانه های مهم شکاف نسل ها می باشد (رحیمی، ۱۳۹۰: ۹).

۴-۱۱. بحران هویت

در سال های اخیر، تقابل زندگی مدرن با سنت های بومی آن چنان روند شتاب آلودی به خود گرفته است طوری که افراد جامعه و به ویژه نوجوانان و جوانان دشوارترین شرایط را از لحاظ اجتماعی شدن و فرهنگ پذیری تحمل می کنند و با نوعی نابهنجاری دست به گریبانند که نتیجه آن بروز بحران هویت است. یکی از مهم ترین عوامل ایجاد بحران هویت در میان دانش آموزان آثار منفی و تهدیدهای فضای مجازی و اینترنت است که سبب بروز اختلال در شکل گیری شخصیت آنان می شود. نمونه هایی از شاخص های بی هویتی که نتیجه استفاده نادرست از فضای مجازی است را می توان در گرایش به موسیقی های غربی، گرایش به مدهای وارداتی، تغییر الگوهای پوشش، بدحجابی، گرایش به اعتیاد، بزهکاری، قانون گریزی و هزاران نمونه دیگر از وجود بحران هویت در میان این نسل جامعه مشاهده کرد (دارایی تبار، ۱۳۹۹).

۵. نقش آموزش و پرورش در برابر آسیب های فضای مجازی

امروزه با توجه به اینکه کودکان بعد از خانواده اوقات زیادی را در مدارس می گذرانند، مدرسه به عنوان عامل ثانویه، تاثیر زیادی در اجتماعی کردن کودکان دارد و بر اساس ارزش ها و نیاز های جامعه، قواعد و هنجارهای زندگی اجتماعی از قبیل نظم و ترتیب، تمرکز و پشتکار برای انجام دادن وظایف، احترام به حقوق دیگران، تقویت روحیه تعاون، حس همکاری و نوع دوستی، رقابت سالم و... را به فراگیران تعلیم و القا می کند (رجبی پور، ۱۳۸۷). مدرسه در اجتماعی کردن کودکان و آموزش مهارت های زندگی، گسترش آگاهی و تقویت احساس مسئولیت افراد و همچنین پیشگیری از بزهکاری نقش اساسی دارد و به عنوان یک محیط آموزشی و اجتماعی، فرصت ها و امکاناتی را برای سرمایه اجتماعی فراهم می آورد که مستقیم یا غیر مستقیم بر رفتار دانش آموزان تاثیر می گذارد.

مدرسه دو نقش اساسی در پیشگیری از انحرافات سایبری و جامعه پذیری اطفال و نوجوانان می تواند داشته باشد؛ یکی، فرهنگ سازی و دیگری، آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی و آگاهی بخش به کودکان و نوجوانان نسبت به معایب و خطرات فضای مجازی در کنار ویژگی های مثبت آن است. فرهنگ فناوری اطلاعات باید به گونه ای هدایت شود که هر کاربری بداند چگونه از اینترنت و رایانه به عنوان ابزار مثبت استفاده کند (پور قهرمان و صابر نژاد، ۱۳۹۳).

تنها کاری که آموزش و پرورش برای جلوگیری از آسیب های اجتماعی در میان دانش آموزان می تواند انجام دهد آموزش، مهارت آموزی و پیشگیری است. هرچه در توان آموزش و پرورش باشد در زمینه پیشگیری، آموزش و مهارت آموزی دانش آموزان تلاش می کند تا جلوی گسترش آسیب های اجتماعی در بین دانش آموزان گرفته شود.

یکی از مهمترین اقدامات آموزش و پرورش در این زمینه افزایش سواد رسانه ای دانش آموزان است. سواد رسانه ای به دنبال آن است تا در فرد توانایی لازم برای استفاده از رسانه ها را آموزش دهد به طوری که فرد بتواند ضمن درک و تحلیل و ارزیابی پیام های رسانه های مختلف، پیام ها و برنامه های مثبت، مفید و سازنده را از پیام های منفی و بی محتوا تشخیص دهد. یعنی فرد

آگاهانه در برابر رسانه ها قرار گیرد و توانایی دسترسی به پیام های مورد نظر خود از میان انبوه پیام، تجزیه و تحلیل انتقادی، ارزیابی و ارسال پیام ها در انواع مختلف را پیدا کند.

ضرورت و هدف سواد رسانه ای در نخستین گام های خود، تنظیم یک رابطه ی منطقی و مبتنی بر هزینه -فایده با رسانه ها است. به این معنا که در برابر رسانه ها چه چیزهایی را از دست می دهیم و چه چیزهایی را به دست می آوریم؟ و باز به عبارت بهتر، در مقابل زمان و هزینه ای که صرف می کنیم، در نهایت چه منفعتی به دست می آوریم؟ بنابراین یکی از اهداف و ضرورت های اصلی سواد رسانه ای این است که استفاده مبتنی بر آگاهی و با فایده از سپهر اطلاعات را تأمین کند (شکرخواه، ۱۳۸۸). سواد رسانه ای می تواند با آموزش به قشرهای مختلف هر جامعه ای، نهایت بهره را فراهم آورده و سلامت عمومی در مقابل آسیب های ناشی از این فضا را کم کند.

آموزش و پرورش می تواند به منظور مقابله با آسیب های فضای مجازی از راهکارهای زیر استفاده نماید:

آموزش های رشد - مدار: که شامل مجموعه ای از برنامه هایی است که آموزش و پرورش موظف است به تناسب دوره های تحصیلی و با رعایت ویژگی های رشدی دانش آموزان، سطحی از مهارت ها را آموزش دهد.

آموزش و توانمندسازی والدین و کارکنان: آموزش و پرورش باید به منظور ارتقاء توانمندی والدین و کارکنان در زمینه شناخت آسیب های شبکه های اجتماعی و مخاطرات تهدید کننده آن برای کودکان و نوجوانان و نیز آشنایی با راهکارهای مراقبت از آن ها، کارگاه هایی را طراحی و اجرا کنند.

نهضت فرهنگی پیشگیری: شامل مجموعه ای از فعالیت های فرهنگی در قالب برگزاری جشنواره ها و نمایشگاه های فرهنگی و نیز انتشار نشریات و بسته های فرهنگی - آموزشی است که در قالب آن ها، کوشش می کنیم تا ضمن اصلاح نگرش ها و گرایش های مخاطره آمیز، یک جریان فرهنگی در زمینه شناخت آسیب های شبکه های اجتماعی و مشارکت در مواجهه موثر با آن، راه اندازی کنیم.

پیشگیری اجتماعی به آن دسته از اقدامات و تدابیر پیشگیرانه گفته می شود که عمدتاً بر تغییر شرایط جرمزای محیط اجتماعی و اصلاح ساختارهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، خانوادگی، اداری، مدنی و علمی جامعه تأکید می کند. به عبارت دیگر، پیشگیری اجتماعی از بزهکاری عبارت است از: جلوگیری از ارتکاب جرم از طریق از بین بردن عوامل اجتماعی تکوین جرم (رحیمی، ۱۳۹۰) به تعبیر بعضی از نویسندگان، پیشگیری اجتماعی به دنبال همنوای ساختن فرد با قواعد اجتماعی از رهگذر آموزش و پرورش است.

مسئولین بایستی با درک صحیح از وظایف و تاثیرات مدرسه و نیز شخصیت پذیرای دانش آموزان نسبت به محیط اطراف و با در نظر گرفتن خطراتی که فضای رو به توسعه مجازی می تواند این گروه را تهدید کند، وارد عمل شده و برنامه های آموزشی و پیشگیرانه در این زمینه طرح ریزی نمایند. پیش بینی دروس و کلاس های علمی و کاربردی در زمینه آشنایی با فناوری اطلاعات و ارتباطات، آموزش و آگاه سازی نسبت به مسیر و چارچوب اقدامات قانونی و مشروع در این فضا و نیز تبیین و تریب از اقدامات غیرقانونی در فضای سایبر، برگزاری همایش ها و جلسات تخصصی در این زمینه و دعوت به حضور از کودکان و نوجوانان و اعمال نظارت و مشاوره های آموزشی و روانشناسی نسبت به دانش آموزان در معرض خطر می تواند تاثیر بسزایی در به هنجار نمودن کودکان و نوجوانان داشته باشد.

نهادینه کردن فرهنگ استفاده صحیح از فضای مجازی

یکی از تدابیر پیشگیرانه جامعه مدار از بروز تبعات نامطلوب یک ابداع جدید، استفاده از ابزارهایی در جهت نهادینه کردن کاربری صحیح و مشروع از آن می باشد. تبیین فرهنگ استفاده صحیح از این فضا و ترویج و نهادینه کردن این فرهنگ در جامعه از اقدامات اساسی محسوب می گردد که باید با تمسک به ابزارهای اطلاع رسانی به آن جامعه عمل پوشاند. با استفاده از ابزارهای تبلیغاتی و آموزشی، ماهیت فضای سایبر را به گونه ای تعریف نماییم که جامعه، دنیای مجازی را به عنوان ابزاری

جهت کمک به بشریت در راستای فعالیت های روزمره خود شناخته و همواره به دنبال این باشد که از فضای سایبر برای تسهیل و تسریع در امور خود استفاده نماید.

آگاه سازی مسئولان، مدیران و تصمیم گیرندگان سیاسی، امنیتی و فرهنگی نسبت به ابعاد اصلی پدیده تهاجم فرهنگی به عنوان تلاش غرب برای گسترش سلطه و موضوعی فراتر از آنچه تا کنون به عنوان معلول ها به آن پرداخته شده است.

گنجاندن درس «سواد رسانه ای» در برنامه درسی متوسطه تا دانشگاه همچون کشورهای توسعه یافته دنیا با هدف ارتقای دانش رسانه ای فرزندان و آینده سازان جامعه.

تلاش جدی رسانه ملی در ارتقای کیفی برنامه های تولیدی در کنار رشد کمی و توجه بیش از پیش این نهاد مهم به نیاز های واقعی مخاطبین.

کمک به خانواده ها در ترسیم رژیم رسانه ای مناسب از طریق آموزش های گروهی و معرفی برنامه های مناسب در سبد رسانه ای خانواده.

تلاش جدی برای گسترش رسانه های فعال هماهنگ با آرمان های انقلاب اسلامی در جهت پاسخ سریع به نیازهای خبری و اطلاعاتی جامعه و کوتاه نمودن دست رسانه ها و خبرگزاری های خارجی از فضای جامعه از طریق خبرگزاری های فعال و دقیق، رسانه ملی، روزنامه های مولد و مولف، شبکه های اجتماعی داخلی و....

۷. نتیجه گیری

فضای مجازی به مثابه پدیده ای شگفت انگیز، که در مدتی کوتاه از پدید آمدنش انقلابی در زندگی بشر به وجود آورده است، فضای مجازی و شبکه های اجتماعی که بخش عمده ای از کاربران آن دانش آموزان هستند با تمام قابلیت ها و پیچیدگی هایی که با خود دارد، همانند سایر دستاوردهای بشری، آثار و پیامدهای نامطلوبی نیز به برای این قشر به همراه داشته است. با توجه به این که اکثر کاربران اینترنت، جوانان و نوجوانان هستند، برای جلوگیری از تهدیدات اینترنتی که کشورهای غربی سعی در ایجاد آن دارند تا اقشار مختلف جامعه ایران را مورد هدف قرار دهند لازم است آموزش و پرورش در کنار خانواده ها برنامه هایی را برای کاهش و یا پیشگیری از فضای مجازی که دانش آموزان با آن مواجه هستند انجام دهد.

چنانچه به دانش آموزان، که مانند کودکی نوپا در این دریای بیکران رها هستند، آموزشهای صحیحی داده نشود، هرگونه مقابله با تهدیدات فضای مجازی در جهت برقراری امنیت برای آنان، می تواند با ایرادات جدی مواجه گردد. در زمینه نحوه استفاده از شبکه های اجتماعی کار فرهنگی صورت نگرفته که در صورت ادامه این روند، باید منتظر عوارض و آسیبهای جدی بر دانش آموزان باشیم.

راه های مقابله با آسیب های رسانه های نوین را می توان در مواردی همچون، تقویت فرهنگ خودی و نشان دادن ارزش های بالای آن به سطوح پایین جامعه، دفاع از ارزش های دینی و ملی، ارتقاء سطح آگاهی افراد، برنامه ریزی مناسب برای اوقات فراغت افراد و خانواده ها، ترویج زندگی معنوی و تقوا، ترویج الگوهای رفتاری، ترویج فضائل اخلاقی صحیح در خانواده و جامعه، ارائه و معرفی هرچه بهتر الگوهای ایرانی اسلامی، ارتقای کمی و کیفی رسانه ها و شبکه های سالم دانست. که این مهم از طریق اقدامات پیشگیرانه و آموزشی آموزش و پرورش به عنوان تاثیر گذار ترین کانون بر روی کودکان و نوجوانان و جوانان دست یافتنی است.

آموزش و پرورش می تواند با آموزش مهارت های حل مسئله، تصمیم گیری، ارتباطات فردی و اجتماعی، تقویت معنویات و موضوعات دینی، استفاده مناسب از زمان و غنی سازی اوقات فراغت و خودشناسی در ایجاد نگرش درست دانش آموزان نسبت به استفاده صحیح از فضای مجازی و شبکه های اجتماعی کار ساز باشد و در دانش آموزان ایجاد مصونیت نماید. همچنین آموزش و

پرورش می‌تواند با گسترش برنامه‌های ورزشی، اردوهای تفریحی، برگزاری نمایشگاه، مسابقات و جشنواره‌های هنری مختلف ضمن هدایت دانش‌آموزان به استفاده بهینه از زمان زمینه ساز ایجاد امید و نشاط در دانش‌آموزان گردد.

ارتقای سطح آگاهی والدین با برگزاری جلسات اولیاء و مربیان در مورد نحوه ارتباط صحیح با فرزندان، نحوه کنترل از راه دور بر استفاده از فضای مجازی و علل گرایش دانش‌آموزان به سمت شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی می‌تواند نقش پیشگیرانه در برابر آسیب‌های فضای مجازی داشته باشد.

منابع و مراجع

۱. آذربخش، سیدعلی محمد. (۱۳۹۱). رویکردی جامعه شناختی به سبک زندگی اسلامی در تلویزیون. مجله رسانه و خانواده، سال دوم و سوم، شماره ۹۰۸، صص ۴۱-۷۰.
۲. ابراهیمی، اعظم. (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر میزان سلامت اجتماعی زنان جوان ۱۵ تا ۲۴ ساله شهر اصفهان) با تأکید بر میزان حمایت اجتماعی. سلامت و روانشناسی، دوره ۱، شماره ۲، صص ۵۶.
۳. ابراهیم آبادی، حسین. (۱۳۹۰). وب کارکردهای اجتماعی و ملاحظات فرهنگی، مجموعه مقالات فضای مجازی ملاحظات اخلاقی حقوقی و اجتماعی، یونس شکرخواه، تهران: دانشگاه تهران.
۴. ابراهیم‌پور کومله، سمیرا؛ خزایی، کامیان. (۱۳۹۱). آسیبهای نوپدید: شبکه‌های اجتماعی مجازی در کمین خانواده ایرانی. نخستین کنگره فضای مجازی و آسیبهای اجتماعی نوپدید، تهران.
۵. اعزازی، شهلا. (۱۳۹۰). دگرگونی در نقش زنان. (مجموعه مقالات). تهران، نشر علمی.
۶. اکبری، ابوالقاسم؛ مینا اکبری. (۱۳۹۰). آسیب شناسی اجتماعی. تهران، انتشارات رشد و توسعه.
۷. امیدوار، احمد؛ صارمی، علی اکبر. (۱۳۸۱). توصیف، سبب شناسی، پیشگیری، درمان و مقیاس های سنجش اختلال اعتیاد به اینترنت. مشهد، تمرین.
۸. امیرپور، مهناز؛ گریوانی، مریم. (۱۳۹۲). تاثیر شبکه های اجتماعی بر سبک زندگی جوانان. فصلنامه علمی دانش انتظامی خراسان شمالی، دوره ۱، شماره ۳، صص ۲۳-۳۹.
۹. اوجی، فرزانه؛ زارع، زهرا؛ کردی، ناهید (۱۳۹۳). بررسی عوامل فردی و خانوادگی مؤثر بر درخواست حمایت‌های اجتماعی از شبکه‌های مجازی (آنلاین) در بین دانشجویان دانشگاه آزاد تهران. مطالعات رسانه‌ای، ۹ (۲۵)، ۱۵۲-۱۳۹.
۱۰. باستانی، برومند. (۱۳۸۳). جرائم کامپیوتری و اینترنتی. تهران، انتشارات بهنامی.
۱۱. باومن، زیگموند. عشق سیال. (۲۰۰۴). ترجمه عرفان ثابتی. (۱۳۸۴)، تهران، ققنوس.
۱۲. بهادری خسروشاهی، جعفر و عیسی برقی. (۱۳۹۷). نقش سواد رسانه ای والدین و هویت اجتماعی بر مصرف رسانه ای دانش آموزان. فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال چهارم، شماره ۱۴، صص ۲۸۵-۲۸۶.
۱۳. پورقهرمانی، بابک؛ صابرنژاد، علی. (۱۳۹۳). نقش آموزش و آگاهی در پیشگیری از انحرافات سایبری، اولین کنفرانس ملی فضای سایبری و تحولات فرهنگی، تبریز.
۱۴. تامپسون، جان بروکشایر. رسانه‌ها و مدرنیته نظریه اجتماعی رسانه‌ها. (۱۳۹۶). ترجمه مسعود اوحدی، تهران، سروش.
۱۵. جهانگیر، عیسی. شیعه در فضای سایبر؛ رویکردی اجتماعی. (۱۳۹۱). قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ اول.
۱۶. حسینی، بشیر؛ حق‌پناه، حسین. ۱۵۰هشتگ. (۱۳۹۴). چاپ اول، تهران، رواق اندیشه.
۱۷. دارایی تبار، هاجر. (۱۳۹۹). تأثیر فضای مجازی (اینترنت) بر تربیت و هویت دینی دانش آموزان (تهدیدها و راهکارها). اولین کنفرانس ملی پژوهش های کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت، میناب.

۱۸. دریفوس، هربرت. درباره اینترنت، نگاهی فلسفی به اینترنت. (۱۳۸۳). ترجمه علی ملائکه، تهران، نشر گام نو.
۱۹. ربیعی، علی؛ محمدزاده، فرشته. (۱۳۹۲). آسیب شناسی فضای مجازی، بررسی تاثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان. فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال دوم، شماره ششم.
۲۰. رحیمی، محمد. (۱۳۹۰). عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی، مطالعه موردی شهر خلخال. مطالعات جامعه شناختی ایران، دوره اول، شماره ۳.
۲۱. زنجانی زاده، هما. (۱۳۸۴). بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش های خانواده در بین دانش آموزان. مجله انجمن جامعه شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۲.
۲۲. سیاح طاهری، محمدحسین. (۱۳۹۵). حقیقت مجازی (درباره فضای مجازی چه بدانیم و چه بگوییم؟)؛ مجازی - فضای حقیقی، تهران، مرکز ملی فضای مجازی.
۲۳. شبانین، محبوبه و شبانین، شکوفه (۱۳۸۷). راه های صیانت از دانش آموزان در برابر تاثیرات منفی رسانه های نوین. مجموعه مقالات اولین همایش دانش آموز، پلیس و امنیت اجتماعی. شهرکرد: فرماندهی نیروی انتظامی استان.
۲۴. شکر خواه، یونس. (۱۳۸۸). سواد رسانه ای یک مقاله عقیده ای، فصلنامه رسانه.
۲۵. کرمانی، مریم. (۱۳۹۵). آسیب شناسی پدیدار شناسانه نقش اینترنت بر باورهای دینی جوانان. دوره ۶، شماره ۲۱، پیاپی ۴۳، صص ۲۱۳-۲۴۰.
۲۶. کهوند، محمد. شبکه عنکبوتی. (۱۳۹۵). چاپ اول، قم، انتشارات ذکری.
۲۷. مرادی، شهاب؛ رجب پور، مجتبی؛ کیانارثی، فرحناز؛ حاجلو، نادر؛ رادبخش، ناهید. (۱۳۹۳). انگیزه های استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۴(۱)، ۹۵-۱۱۸.
۲۸. مریچی، شمس الله. (۱۳۸۳). عوامل مؤثر در انحراف از ارزش ها. قم. مرکز پژوهش های اسلامی صداوسیما.
۲۹. نوابخش، مهرداد؛ پوریوسفی، حمید. (۱۳۸۵). نقش دین و باورهای مذهبی بر سلامت روان. پژوهش دینی، ۱۴، ۹۴-۷۱.
۳۰. معمار، ثریا؛ عدلی پور، صمد؛ خاکسار، فائزه. (۱۳۹۱). شبکه های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تاکید بر بحران هویتی ایران). مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران. سال اول، شماره ۴.

1. Affonso, B (1999), Is the Internet Affecting The Social Skills of Your Children? University of Nevada, Reno.
2. Gerbner, G. (1994). Television violence: the art of asking the wrong question
3. Hall, S. & Jhally, S. (2007). Representation & the Media, Northampton, MA: Media Education Foundation
4. Lefebvre Henri, et Norbert Guterman, (1999), La consciences mystifiee. Edition, Syllepse.
5. Pek TA, Yermolayeva YA, & Calvert SL. (2017). social networking experiences. Journal of Applied . Developmental Psychology, 25(2): p.124-139.
۶. Proctor, R. W (۲۰۱۱); understanding and improving cross-cultural decision making design and use of digital media: are search agenda, *international journal of human-computer interaction*, vol.27, No.2, pp.151-1
7. Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster
8. Taprial, Varinder & Kanwar, Priya (2012). *Understanding Social Media*. Ventus Publishing. ISBN [978-87-7681-992-7]
9. Xiang, Z., & Gretzel, U. (2010). Role of Social Media in Online Travel Information Search. *Tourism Management*, 31, 179-188.